

Børnelitteratur er kanon

TORBEN WEINREICH

I september 2004 offentliggjorde undervisningsministeren *Dansk litteraturs kanon* med en liste over værker, som elever i folkeskolen og gymnasiet skal møde, kaldet “den fælles kanon”, og to “tillægslister”, en for folkeskolen og en for gymnasiet, som eleverne bør møde.

Om de bedste af de valgte forfatteres tekster kan man i rapporten læse, at de er blevet klassikere, som hver især er at betragte som “en boreprøve fra lag i kulturens komplekse formationer”. Selvom rapporten straks efter meddeler, at en kanon ikke er “en for evigt fikseret størrelse”, men derimod “en selektion, en prioritering”, så er boreprøve-metaforen interessant, fordi den er så udbredt, når der tales om kanon. Den udsiger, at forfatterskaberne og teksterne gemmer sig i dybet som guldklumper af forskellig størrelse og lødighed. Det gælder blot om at finde dem, og derfor kan det da heller ikke undre, at kanonudvalgets 13 medlemmer efter eget udsagn er ganske enige i at udnævne en genre, 13 mandlige og en kvindelig forfatter til at være på fælleslisten og sikkert med sorg har konstateret, at Emil Aarestrup og J.P. Jacobsen blev der ikke plads til.

Over for boreprøveopfattelsen står konstruktionsopfattelsen, dvs. at en kanon er noget, man til enhver tid skaber ud fra sin tids behov, forudsætninger og magtforhold. En kanon siger mere om den tid, den skabes i, end de tider, den henviser til. Når nogle – med den fælles egenskab at være litteraturforskere og kvinder – protesterer over for den stærkt manddomsdominerede kanon, har de derfor fat i en pointe. Der er nemlig ingen grund til at have ondt af kanonudvalget, som af fortiden er blevet tvunget til at fravælge kvinder, fordi mændene var bedre. Udvalget

kunne have taget udgangspunkt i det forhold, at deres kanon skulle være gældende i skolen og dermed også var et pædagogisk projekt anno 2004. Havde dette været tilfældet, havde både den litteratur, der er skrevet af kvinder, og den litteratur, der er skrevet for børn, måske fået en mere fremtrædende plads.

At kanonisere er at vælge, og ved siden af de klassiske kanon-kriterier, dvs. værkernes kvalitet og overlevelsessevne, kunne også være et tredje, nemlig i hvor høj grad værkerne kan siges at være eller have været vigtige, dvs. har eller har haft en særlig betydning, måske også uden for en snæver æstetisk sammenhæng.

Børnelitteratur og kanon

Da jeg i efteråret 2003 igangsatte den seneste kanondebat, var det med en artikel om kanon i almindelighed og børnelitterær kanon i særdeleshed i Center for Børnelitteraturs årbog *Nedslag i børnelitteraturforskningen 4*. Mit udgangspunkt var dengang, at alle, der i dagligdagen beskæftiger sig fagligt med børnelitteratur, typisk børne- og skolebibliotekarere og dansklærere på seminarierne, burde have kendskab til centrale værker fra børnelitteraturens historie, hvor jeg ligesom kanonudvalget valgte at sætte grænsen omkring 1960. Det bragte kendte forfattere som H.C. Andersen, Christian Winther, B.S. Ingemann og Tom Kristensen på banen, og mindre kendte som fx Sille Beyer, Emma Kraft og Maria Andersen. Mens H.C. Andersen og B.S. Ingemann stod frem med berømmede værker som eventyrene og morgensangene, var det for Winthers vedkommende et enkelt digt, *Flugten til Amerika* (1835, udgivet som billedbog 1900) og for Kristensens ved-

kommende drengeromanen *Bokserdrengen* (1925). På samme måde optrådte overlevelsesstærke tekster, skrevet af i dag ellers ukendte forfattere, fx *Fabler for Børn* (1845) af H.V. Kaalund og *Peters Jul* (1866, 1870) af brødrene Krohn.

Børnelitteratur betragtes normalt ikke som en del af den etablerede nationallitteratur, ligesom underholdningslitteraturen, måske benævnt triviallitteraturen, heller ikke gør det. Disse litteraturer er i vores kultur typisk dekanoniserede, som den tyske forsker Bettina Kümmerling-Meybauer siger det i *Kinderliteratur, Kanonbildung und literarische Wertung* (2003). Når børnelitteraturen optræder i de velkendte litteraturhistoriske værker, Politikens i 6 bind og Gyldendals i 9 bind, skal én forudsætning tilsyneladende være opfyldt: Værkerne skal være skrevet af forfattere, som er kendt for kvalitetslitteratur skrevet for voksne. For H.C. Andersens eventyr frem til og med 1842 og B.S. Ingemanns morgensange fra 1837, som angiveligt er skrevet for børn, gælder, at værkerne omkategoriseres og udnævnes til voksenlitteratur, hvorved de naturligtvis uden problemer får en plads i nationallitteraturen. Indimellem ses det, at enkeltværker og deres forfattere nævnes, fx H.V. Kaalund, eller at man vælger at lave korte opsamlingskapitler om børnelitteratur.

Med andre ord: Man kan ikke, hvis man vil kanonisere børnelitteratur, fx som pligtigt læsestof i skolen, læne sig op ad en eksisterende kanonpraksis, ud over den der måtte findes i de særlige, men ganske få børnelitteraturhistoriske værker. Og man kan ikke fastholde de samme kriterier, som kanonudvalget brugte, og som altså ikke alene ekskluderede det meste af børnelitteraturen, men også adskillige kvindelige forfattere. Det handler igen om litteraturens kvalitet, overlevelsessevne og vigtighed. Og det handler om at vælge inden for en særlig ramme: Hvilke forfattere og måske også konkrete værker bør eleverne have mødt, inden de forlader henholdsvis folkeskolen og gymnasiet?

Vender vi os et øjeblik mod kanonudvalgets fjorten "skal læses"-forfattere, så har følgende skrevet for børn: Adam Oehlenschläger, N.F.S. Grundtvig, H.C. Andersen, Johannes V. Jensen, Tom Kristensen, Peter Seeberg og Klaus Rifbjerg, altså halvdelen,

men kun en af dem har en større produktion. Ingen af forfatterne, måske bortset fra H.C. Andersen, er optaget på listen på grund af værker skrevet for børn.

På "bør"-listen for folkeskolen har otte af de tolv forfattere skrevet direkte for børn, og fire af dem er, hvad man kunne kalde børnebogsforfattere i den forstand, at børnelitteratur både kvantitativt og kvalitativt udgør en betydelig del af deres produktion: Egon Mathiesen, Halfdan Rasmussen, Cecil Bødker og Ole Lund Kirkegaard. Selvom halvdelen af al børnelitteratur er skrevet af kvindelige forfattere, har disse heller ikke i større udstrækning fundet vej til folkeskolelisten. Kun to er med: Cecil Bødker og Tove Ditlevsen.

Ingen kan være i tvivl om, at en del børnelitteratur har overlevet, endda i nogen grad uden for skolens litteraturredrivhus; i modsætning til megen voksenlitteratur. Det gælder ud over Andersen og Ingemann de nævnte *Fabler for Børn* og *Peters Jul*, hvortil skal lægges Maria Andersens tre Tudemariebøger (1939-42), som stadig udgives og udlånes, Jens Sigsgaard og Arne Ungermanns *Palle alene i Verden* (1942), Kamma Laurents og Storm P.s *Spørge-Jørgen* (1944) og Egon Mathiesens og andre forfattere og illustrators billedbøger fra 1940-60. Disse værker lever altså op til overlevelseskriteriet. På samme måde kan man argumentere for, at en del børnelitterære værker lever op til vigtighedskriteriet, fx værker der i deres tid og eftertid (om end ikke helt op til i dag) har spillet en stor rolle, fx Sille Beyers fortælling *Den lille Poul og hans Hund* (1835, den formentlig oftest brugte tekst i læsebøger frem til midten af 1900-tallet), Torry Gredstedts *Paw* (1918) og Karin Michaëlis' syv Bibi-bøger (den første i 1929), som er blevet klassikere i bl.a. Italien.

Tilbage står kvalitetskriteriet, og her går det tilsyneladende galt. Efter offentliggørelsen af kanonrapporten svarede udvalgets formand, professor Jørn Lund, på spørgsmålet om, hvorfor der ikke var mere børnelitteratur på listerne, at man jo ikke kunne kanonisere Jørgen Clevin. Det var helt sikkert tænkt som en smart bemærkning, men den er mere end bare smart. For kan man ud fra et æstetisk funderet kvalitetskriterium optage ret meget

børnelitteratur på en kvalitetsfunderet kanonliste? Hvis man beslutter, at det ikke er nok at leve op til overlevelsesheds- og vigtighedskriterierne, men kræver kvalitetskriterierne medindtænkt?

Børnelitteratur og kvalitet

Vurdering af kvaliteten i børnelitteratur har været til diskussion lige så længe, der har eksisteret børnelitteratur. Langt op i 1900-tallet dominerede, hvad man kunne kalde pædagogiske kriterier: bøgerne skulle kunne læses af børn, og de skulle medvirke til at opdrage eller "socialisere" børn. Æstetiske kriterier har dog også, om end i mindre udtrækning, været på spil i vurderingen af børnelitteratur, i hvert fald fra slutningen af 1700-tallet og begyndelsen af 1800-tallet, hvor det især var brugen af talenært sprog, der diskuteredes. Det er dog først for alvor i 1960-erne, at den forestilling vinder indpas, at man skal bruge de samme kvalitetskriterier over for børne- og voksenlitteratur. Talsmanden herfor var ikke mindst Sven Møller Kristensen. Hans artikel "Børnebogen kunstnerisk set" fra *Børne- og ungdomsbøger. Problemer og analyser* (1969) er nok den oftest citerede i den sammenhæng, og den har stået næsten uanfægtet.

Spørgsmålet er imidlertid, om Sven Møller Kristensen har ret – om det er rigtigt, at børnelitteratur skal kvalitetsvurderes ud fra samme kriterier som litteratur for voksne. Vi ser i dag to tendenser inden for børnelitteraturforskningen på dette område: En tendens, hvor man betoner *ligheden* mellem børne- og voksenlitteratur, især når der tales om såkaldte komplekse måder at fortælle og illustrere på; man henviser typisk til en del moderne billedbøger og ungdomsromaner. Og en anden tendens, hvor man betoner *forskellen* mellem børne- og voksenlitteratur, og hvor man simpelt hen definerer børnelitteratur som en litteratur med en indskrevet barnelæser – bevidst eller ubevidst fra forfatterens side.

Selv repræsenterer jeg den sidste tendens: Børnelitteratur adskiller sig grundlæggende fra voksenlitteratur, hvilket ikke udelukker, at voksne godt kan have glæde af at læse børnelitteratur, eller at der findes overgangslitteraturer, typisk en del af ungdomslitteraturen. Udelukkes skal heller ikke, at nogle værker kan have både en voksen og et barn

som indskrevet læser, en pointe H.C. Andersen ofte selv understregede.

Børnelitteratur forbliver, set gennem denne optik, litteratur, men er samtidig – set i forhold til voksenlitteraturen – "noget andet", også i Wittgensteinsk slægtskabsforstand. Og følges denne tankegang til ende, så er det lige så irrelevant automatisk at overføre voksenlitterære kvalitetskriterier på børnelitteraturen, som det er at overføre disse kriterier på fx film og billedkunst for voksne. Voksenfilm og voksenlitteratur har det til fælles, at begge er for voksne, hvilket ikke gør dem til det samme. På samme måde har voksenlitteratur og børnelitteratur det til fælles, at de begge er litteratur, hvilket heller ikke gør dem til det samme, hvorfor de heller ikke nødvendigvis skal vurderes ud fra de samme kriterier. Om den samme argumentation kan gøres gældende for litteratur skrevet af henholdsvis mænd og kvinder skal jeg ikke her forholde mig til, men spørgsmålet er hermed stille.

Kanon som italesættelse

Kanon begyndte med en diskussion om, hvorvidt børn og unge skulle møde nogle bestemte forfatterskaber og værker i dansktimerne i skolen. I dag bruges kanon – bortset fra i denne snævre sammenhæng – ikke længere i dets oprindelige betydning, nemlig som betegnelse på *bindende* regler. I stedet er kanon blevet en måde at tale om verden på. Vi ser nu kanoner for hvad som helst. Kulturministerens seneste initiativ om ikke-bindende kanoner inden for bl.a. billedkunst, design og arkitektur er et eksempel på det. Vi er langsomt ved at vænne os til, at de diskussioner om kvalitet, som vi har haft så svært ved at skabe brugbare diskurser for, i dag kan konkretiseres i opstilling af lister. Forstår vi ikke, hvad andre siger, når de taler om kvalitet, og kan vi dårligt nok selv formulere kvalitetskriterier, så er der nu den gangbare mulighed tilbage at konkretisere gennem opregning af eksempler, evt. ordnet i rækkefølge på en liste med både en nr. 1 og en nr. 10. Blandt disse mange lister vil også være en for børnelitteratur, og for billedbøger, og for...

© KAJ MATTHIESSEN OG HALFDAN RASMUSSEN *Klattefadat* 1978, DET SCHÖNBERGSKE FORLAG

Her er den triste klattofu
og klattomulen fra Peru,
der går og vrisser skønt de har
en mor som har en morsom far.

